

Helsinkiški *bilten*

**HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Kneza Miloša 4, Beograd;
tel/fax. 011/3349-170; 3349-167;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.138 // DECEMBAR 2017.

Kulise i osmesi: Dogovor o modernizaciji pruge Beograd-Budimpešta 2015. godine

VESNA LALIĆ / RAS

KINA: NOVI GLOBALNI AKTER NA BALKANU

Međunarodni poredak je u dubinskom pre-strojavanju, odnosno u geopolitičkoj tranziciji. U tom procesu Kina zauzima važno mesto kao jedna od vodećih globalnih sila. Nakon što su se zapadne demokratije suočile s posledicama nekontrolisane kapitalističke globalizacije, Kina se pojavljuje kao glavni promoter i korisnik globalizacije. To se ogleda i u njenom akcionom planu koji počiva na ambicioznoj infrastrukturnoj inicijativi, ekonomskoj pomoći i geostrateškoj projekciji moći. U tom planu značajnu ulogu imaju kineskocentrične finansijske institucije, poput Azijske infrastrukturne investicione banke

(AIIB- the Asian Infrustrure Investment Bank), nova BIKS investiciona banka i Fond puta svile (the Silk Road Bank). Uporedo je došlo i do značajnih zahvata na unutrašnjem planu: konsolidacija moći Si Đinpinga, borba protiv korupcije i generalno, centralizacija.

Kina se profiliše kao zemlja izuzetno otvorena prema svetu, mnogo ofanzivnija i okrenuta kumulaciji moći. Za sada kineski interesi su uglavnom ekonomski. Kina sistematski kultiviše i prilagođava svoju politiku s ciljem da utiče na stavove o njoj u svetu.

Strpljivo i proračunato Kina se postepeno primiče Evropi. Čini to za sada povećavajući ekonomsko prisustvo u zemljama Jugoistočne Evrope, prvenstveno Balkana. U tom strateškom opredeljenju, koje ni izdaleka nije tako transparentno i agresivno poput Rusije, pokazalo se, jedan od najpouzdanijih partnera je upravo Srbija.

Sledeći tradiciju dobrih odnosa s Kinom koje je imala bivša Jugoslavija, sve vlasti u Srbiji nakon njenog raspada nastojale su da zadrže isti kurs prema Peking. Kad je polovinom prve decenije XXI veka postalo jasno da će pristupanje Evropskoj uniji (EU) trajati duže nego što se nakon smene režima Slobodana Miloševića očekivalo, spoljnopolitička orijentacija Srbije okreće se i prema istoku. Tako je tokom predsedničkog mandata Borisa Tadića formulisana politika oslonca na „četiri stuba“, gde je Kina (uz Brisel, Vašington i Moskvu) slovila kao četvrti. Na njega su se potom „naslonili“ i Tomislav Nikolić i Aleksandar Vučić.

Osim što savezništvo sa ogromnom zemljom u globalnom usponu svakako godi sujeti (svake) vlasti u Beogradu, taj odnos podupiru i pragmatični politički razlozi: Kina je uz Rusija jedna od dve članice Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija (UN) koje se protive nezavisnosti Kosova (Peking je u principu, protiv svakog separatizma zbog svojih unutrašnjih problema, Tibeta u prvom redu, ali i drugih mogućih pokreta za nezavisnost na zapadu zemlje, gde živi muslimanska, ujgurska zajednica).

Poslednjih godina, međutim, politička bliskost dobija sve izrazitiju ekonomsku dimenziju. Zajednički interes pokazao se u nastojanju Srbije da osiromašenoj, gotovo razorenoj privredi obezbedi pouzdane finansijske injekcije sa još jedne strane,¹ i nastojanju Kine da svoje pre-

1 „Kineski zmaj razvija Srbiju“, naslov teksta koga je nedavno objavila Politika, odslikava ovdaršnje opšte uverenje o kineskoj ekonomskoj ulozi u Srbiji; Politika 23. decembar 2017.

punjene devizne rezerve uloži što bliže tržištu Evropske unije.²

Dokumente o strateškom partnerstvu Kina i Srbija potpisale su čak dva puta: prvi put 2009. godine, kad je prvi čovek u Pekingu bio predsednik Hu Đintao, a u Beogradu Srbijom predsedavao Boris Tadić i drugi put, 2016, prilikom boravka kineskog predsednika Si Đinpinga Beogradu, kad je kao domaćin potpis na sporazum stavio Tomislav Nikolić.³

Radikalniji pristup Evropi Kina je ozvaničila u formatu „16 plus 1“, obuhvatajući 16 zemalja centralne i jugoistočne Evrope (samit ove grupe zemalja pod kineskim vođstvom održan je u Beogradu, u decembru 2016, a održava se krajem svake godine u prestonici neke od zemalja članica). Takođe, i s inicijativom „Jedan pojas, jedan put“ (poznatiji ranije kao obnovljeni „put svile“), najambiciozniji projekat sadašnjeg kineskog šefa države i partije Si Đinpinga koji bi tokom narednih 35 godina pomorskim i kontinentalnim putem infrastrukturno spojio Daleki istok i evropski kontinent.

U međuvremenu, Kina se postepeno uključuje u lokalne ekonomske i infrastrukturne projekte. Osim što je izgradila most preko Dunava koji je spojio Zemun i beogradsko naselje Borču, najveća i, po Srbiju najznačajnija investicija je kupovina „većitog gubitaša“, smederevske Železare (2016. godine); osim toga kineski investitori učestvuju u izgradnji autoputa, na deonicama Kiri-dora 11 i u revitalizaciji Termoelektrane Kostolac, s već pripremljenim planovima za izgradnju Termoelektrane Kostolac B.

2 Setom birokratskih mehanizama Evropska unija godinama unazad nastoji da Kinu drži što dalje, ne samo kad je reč o uvozu kineske robe koja se poslednjih decenija uspešno plasira na tržištima širom sveta (uključujući i evropsko, uprkos barijerama), već pogotovo kad je reč o investicijama u industriju i infrastrukturu.

3 www.blic.rs/...kina...opartnerstvo...sporazum/pl4/jnve.

Bliskost aktuelne vlasti u Srbiji s partnerima u Peking u ima još jednu dimenziju. Autoritarni režim u Kini pod sveobuhvatnom kontrolom Komunističke partije Kine pod rukovodstvom Si Đinpinga nad ekonomskim, političkim i društvenim životom,⁴ gotovo da je ideal upravljanja državom kome teži Srpska napredna stranka (SNS) pod vođstvom Aleksandra Vučića.⁵

ISTORIJSKI PREGLED

Nakon što je, krajem sedamdesetih godina prošlog veka proklamovala politiku otvaranja prema svetu (i unutrašnjih reformi), Kina je među prvim zemljama reuspostavila odnose sa SFR Jugoslavijom (predsednik Tito je u višednevnoj poseti Peking u boravio 1977, a u uzvratnoj poseti Beogradu bio je tadašnji kineski predsednik Hua Guofeng). Kad je sredinom osamdesetih godina kineska ekonomija već delimično bila osposobljena za istup na međunarodna tržišta, Kini se Jugoslavija činila pogodnim kanalom za ekonomsku ekspanziju prema Evropi, odnosno Evropskoj uniji (EU). Sa tim ciljem u posetu Beogradu je 1986. godine došao kineski premijer,

4 Prema tvrdnjama upućenih, predsednik Si Đinping, nakon što je konsolidovao i učvrstio vlast na Kongresu Komunističke partije Kine u jesen 2017, uspešno revitalizuje potpunu državno-partijsku kontrolu nad ekonomskim (i društvenim) životom, uključujući i međunarodno poznate i priznate firme, poput, na primer, „Alibabe“.

5 „Političke partije su sredstvo da se energija jedne nacije, njeni talenti i potencijali, na organizovan način iskoriste za ostvarivanje opšteg društvenog napretka, i u tom smislu je Komunistička partija Kine uzoran model, od kojeg Srpska napredna stranka može i želi mnogo da nauči“, napisao je nedavno potpredsednik Glavnog odbora SNS Marko Đurić, Novi magazin, 21. decembar 2017; ... „Kako bih ja, kad me pitaju u Briselu, Moskvi Peking u, Parizu, ili negde drugde mogao da kažem da u Mionici Srpska napredna stranka nije na vlasti...“ izjavio je na predizbornom mitingu uoči lokalnih izbora, u Pećincima Aleksandar Vučić, prema emisiji „24 minuta sa Zoranom Kesićem“, Televizija 02, 23. decembar 2017.

jedan od kreatora unutrašnjih i spoljnopoličkih reformi, Džao Cijang.

Jugoslavija se, međutim, u međuvremenu raspala, pa je Kina pokušala da pronade druge puteve, preko Čehoslovačke, ili Poljske. Te zemlje su, međutim, sredinom 2000-tih postale članice EU, pa su Beograd i Srbija ponovo postali aktuelni.

Sa druge strane, izolovani Beograd i ondašnja SR Jugoslavija su devedesetih godina nalazili načine da održavaju „kinesku vezu“ (Mirjana Marković je proklamovala inicijativu o izgradnji China towna u Beogradu) koja praktično, makoliko se tanjila, nikad nije prekidana.

Ponovo je počela da jača krajem prve decenije XXI veka kad je vlastima u Beogradu postalo jasno da je ulazak u EU ne samo na dugom štapu, već da mu prethode duboke unutrašnje strukturne promene i naročito, odricanje od Kosova. Tada se okretanje Kini ponovo aktivira i ona, tokom predsednikovanja Borisa Tadića i spoljnopoličkog ministrovavanja Vuka Jeremića postaje „četvrti stub“ u spoljnopoličkoj orijentaciji zemlje (uz EU, SAD i Rusiju).

AKTUELNA VLAST I ODNOSI SA KINOM

Na već utaban put stupili su 2012. godine Tomislav Nikolić i Aleksandar Vučić. Kina je, po svemu sudeći, takođe tada imala razrađenu strategiju „osvajanja evropske tvrđave“.

Tako je naime, upravo te godine, uspostavljen format saradnje, „16 (centralnoevropskih i jugoistočnih zemala) plus 1 (Kina)“. Pojednostavljeno rečeno, Kina na ove skupove dolazi kao bogati bankar i kreditor s milijardom (do dve) dolara

punom kasom, nudeći ih evropskim zemljama za realizaciju različitih projekata.⁶

Srbija je dve godine kasnije bila domaćin trećeg samita ove grupacije, kojom je prilikom u Beogradu boravio kineski premijer Li Kiječang. Za rukovodstvo Srbije nakon nepune dve godine na vlasti bio je to izuzetno važan diplomatsko-politički poen.⁷ U nizu sporazuma koji su tada potpisani najznačajniji je bio ugovor o modernizaciji pruge Beograd–Budimpešta. Kako je tada rečeno, pruga, kojom bi se vozovi kretali brzinom od 200 kilometara na sat trebalo bi da bude dovršena do 2018.

Izvođenje ovog projekta, međutim, praktično još nije ni počelo. Osim što ostvarenja svih najava i planova u Srbiji kasne, u ovom slučaju je reč i o kineskoj strani koja se (i) na evropskom pragu mora prilagoditi nekim evropskim uzusima.

Naime, nespornosti koje Kina permanentno ima tokom nastojanja da se ekonomski (u poslednje vreme i politički), etablira u Evropi, proizlaze iz propisanih kriterija i standarda koje EU nalaže svima koji na tom terenu posluju. Primera radi, za sve krupne poslove i nabavke neophodni su transparentni tenderi, ulaganja podrazumevaju određene tehničko-tehnološke standarde, cene pod kojima se roba prodaje ne smeju biti dampinške, kao i poštovanje niza drugih propisa i procedura, s naglaskom na opasnost od potencijalne korupcije.

6 Pri tome treba imati u vidu da su svih 16 zemalja bivše socijalističke zemlje; svrstavajući ih u svoje ekonomske partnere i saveznike Kina je, po svojoj prilici, računala i sa zajedničkim sećanjem na jednopartijsku prošlost, što podrazumeva i bolje razumevanja kineskog ekonomskog i političkog stila delovanja.

7 „Vaša (Li Kiječangova) trodnevna poseta doprinela je da se ljudi u Beogradu osmehuju. Mislim da neću preterati ako kažem da su oduševljeni onim što se u Beogradu dešavalo“, izjavio je Aleksandar Vučić, prema Radiotelevizija Srbije, 18. novembar 2014.

To konkretno važi i za modernizaciju pruge Beograd–Budimpešta (Mađarska je i članica EU). Tako je tek na šestom samitu grupe „16 plus 1“ održanom u novembru 2017, u Budimpešti, premijerka Ana Brnabić izjavila da se „zeleno svetlo“ iz Brisela za modernizaciju pruge Beograd–Budimpešta očekuje „uskoro“.⁸ Slična evropska „kontrola“ važi i za Železaru Smederevo,⁹ ne toliko zbog pokušaja da se čelik prodaje po eventualno nižim (dampinškim) cenama, koliko zbog sumnjičavosti da preko Smedereva u Evropu ne stigne čelik proizveden u Kini.

KINESKI INTERES

Dok je zainteresovanost Srbije za partnerstvo s Kinom razumljivo iz mnogo razloga, kineska strana „strateškog partnerstva“ ima takođe nekoliko stajnih tačaka. Najznačajnija je svakako geografska pozicija Srbije, odnosno njeno južno susedstvo u širem smislu – Grčka.

Naime, kao najveći svetski brodograditelj i brodovlasnik – Grčka i najveći svetski proizvođač svih mogućih proizvoda – Kina, već su dugo u prisnom ekonomskom zagrljaju (iako Grčka nije obuhvaćena formatom „16 plus 1“): dok Kina više od polovine roba koje šalje širom sveta transportuje grčkim brodovima, njeni tankeri prevoze 60 posto nafte za kineske potrebe. Takođe, luka Pirej je u dugogodišnjem zakupu kineskih partnera (u nju su već do sada uložena ogromna sredstva koja se mere milijardama dolara), a od nje najkraći put do Evrope vodi preko Makedonije i Srbije, pri čemu je Srbija prostorno i ekonomski značajniji partner (i Makedonija, kao i Bugarska su članice grupe „16 plus 1“).

U tom kontekstu, investiranje u infrastrukturu na Balkanu, putno i železničko povezivanje na

8 Dnevnik TVN1, 27. novembar 2017.

9 Železara Smederevo prvu poslovnu godinu u Srbiji završila je ipak, s gubitkom

pravcima prema severu, jeste i ključni ekonomski interes.¹⁰ S druge strane, činjenica da su Srbija, Makedonija, Crna Gora, Albanija i Bosna i Hercegovina „gladne“ potencijalnih investicija, omogućuje Kini da siromašnim balkanskim partnerima (makar bili i strateški) nameće uslove poslovanje.

Pri tome nije reč samo o tome da su sve ovdašnje investicije zapravo krediti (uglavnom posredstvom Eksim banke), što je ipak relativno povoljno, jer su kamatne stope niske. Međutim, osim što poslove od projekata do završnih radova dobijaju kineski izvođači, to podrazumeva i primenu njihove tehnike i tehnologije, ugradnju njihovih materijala i čak, i radnu snagu.¹¹ Rečju, to su sve uslovi o kojima se (uglavnom) ne pregovara.

KONTROVERZE S FORMATOM „16+1“

Otkako je 2012. godine Peking inicirao saradnju sa 16 zemalja centralne i jugoistočne Evrope, traju i kontroverze njenih krajnjih dometa i ciljeva. Bez obzira na to što se svi analitičari i komentatori slažu u tome da Kina preko tih zemalja nastoji uspostaviti most sa Evropskom unijom, njenim golemim tržištem od 500 miliona ljudi i njenim tehnološkim i naučnim kapacitetima i potencijalima. Jednom reči, da preko zemalja

¹⁰ Kad se to ima u vidu ni ideja o izgradnji kanala Morava-Vardar-Solun o kojoj sanjaju Tomislav Nikolić, ambasador u Kini Milan Bačević i Ivan Mrkić možda i nije toliko megalomanska, kako na prvi pogled izgleda.

¹¹ Prema tvrdnjama nekih upućenijih, tokom radova na revitalizaciji Termoelektrane Kostolac, koristi od tog posla imali su samo lokalni proizvođači poljoprivrednih proizvoda, prodajući Kinezima hranu. Ili, prema stručnom i, ne samo stručnom mišljenju kvalitet radova na Pupinovom mostu koji spaja Zemun i Borču je ispod zadovoljavajućih standarda.

koje dramatično vaze za investicionim kapitalom, za Evropu prikači svoj „pojas i put“. Takođe, niko ne sumnja da osim ekonomskog, Kina, kao aktuelni predvodnik globalizacije ima i geopolitički interes.

Upravo sa ovim potonjim idu i kontroverze.

Kako je grupa 16 evopskih zemalja šarolika kad je reč o njihovoj strateškoj pozicioniranosti – neke su članice EU, a neke nisu, neke su u NATO, a neke nisu – sumnjičavost (prvenstveno Brisela) se odnosila na moguću opasnost od provociranja još jedne podele unutar EU.

S druge strane, međutim, ima nagađanja da je, s obzirom na tajming (2012) uspostave te transkontinentalne i transregionalne platforme, kad je Rusija radikalnije počela da se „primiče“ Evropi, a naročito nakon njene intervencije u Ukrajini i aneksije Krima, reč o želji Kine da se smesti „između“, odnosno da pomogne uspostavljanju svojevrsnog balansa između Moskve i EU.

Kako pak, neki dalekoistočni eksperti tvrde, to nije tačno. U razgovoru za ljubljansko Delo, tajvanski naučnik dr Lai Ičung kaže da Kina radi upravo suprotno: pridonosi nastavku širenja ruskog uticaja na Centralnu i Istočnu Evropu.¹² Jer, kontinentalni koridori s Dalekog istoka (pruge i putevi) išli bi uglavnom preko ruske teritorije, kao i gasovodi, što bi praktično, povećavalo energetske zavisnost od Rusije.

¹² Delo, 11. novembar 2017

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Srbija se nije snašla u kolu globalnog geopolitičkog prestrojavanja. U odsustvu sopstvenog strateškog „plana za budućnost“, sa sve upitnijom orijentacijom priključivanja Evropskoj uniji, nedovršenom tranzicijom i neuspehom ekonomijom, Srbija će biti sve podložnija tuđim uticajima i podređenija tuđim interesima.

Politika oslanjanja na četiri stuba (EU, SAD, Rusija i Kina) je suviše ambiciozna i nerealna za malu i nerazvijenu zemlju kao što je Srbija. Očigledno je da Srbija u novoj geopolitičkoj podli računa na mesto tranzicione zemlje (projekat „pojas i put“, turski tok i sl), što je, kako stvari stoje, još uvek dugoročna projekcija. Nije sporna saradnja sa Kinom, već odsustvo strategije koja bi se bazirala na objektivnim prednostima i mogućnostima Srbije.

Uz nabrojane projekte i planove koje Srbija ima s Pekingom, ne treba gubiti iz vida da, na primer, od 58 milijardi dolara koliko je dosegla trgovinska razmena „grupe 16“ s Kinom, 80 odsto ide preko Poljske, Češke, Slovačke, Mađarske i Rumunije. Srbija je među preostalih 11 koje dele 20 odsto tog golemog kolača.